

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Глушкова М.

Науковий керівник – доц. Альтгайм Л.Б.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ ВІД РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Одним із нових концептуальних аспектів становлення екскурсійної справи є її взаємозв'язок з іншими науками, а саме філософією, культурологією, педагогікою, літературою тощо.

Наукова актуальність цієї проблеми визначається двома головними обставинами. Сучасна вітчизняна історико-географічна культура достатньо мірою «розвінчала» й розкритикувала радянську добу історії України, однак не поспішає заповнювати «білі плями» у її вивченні, віддаючи перевагу іншим періодам українського минулого. Незважаючи на це, дослідники історії національного туризму фактично єдині у думці, що саме на 1970 - 1980-ті рр. припала «золота доба» й відбувся «справжній вибух» його розвитку попри застійні явища у соціально-економічній сфері та пануванні жорсткого тоталітарного режиму в Україні. Така дещо парадоксальна, на перший погляд, ситуація зумовлена комплексом обставин, що визначалися потребами змін в економічному, соціальному та культурному житті колишнього Радянського Союзу.

Із 1964 року закінчилася «хрущовська відлига» і настала епоха бюрократичного командно-адміністративного управління. Так званий, Брежневський період історичного розвитку країни був відзначений подальшим зміцненням і розвитком матеріально-технічної бази туризму. Головну роль в організації внутрішнього туризму в Україні у зазначений період виконувала туристично-екскурсійна система профспілок, яка у 1962 році зазнала нової реорганізації. Були ліквідовані республіканські Закарпатське та Кримське ТЕУ (туристично-екскурсійні управління) і замість них створені ради із туризму. А у 1965 році подібні ради були створені у всіх областях України [2, с. 85].

Починаючи із 1960-х рр., в УРСР існувало п'ять основних напрямів туризму: профтуризм (Центральна рада з туризму і екскурсій при ВЦРПС); іноземний туризм (Державний комітет з іноземного туризму при РМ СРСР); молодіжний туризм («Супутник» при ЦК ВЛКСМ); військовий туризм (Управління з туризму і екскурсій Міноборони СРСР); шкільний туризм (УДТЕС і Управління дальніх подорожей Міністерства освіти СРСР). Однак зовсім не розвивався релігійний туризм, численні традиційні центри паломництва існували, як музеї із обов'язковою атеїстичною пропагандою. Важливу роль в удосконаленні організації і управління туризмом та екскурсіями у країні відігравали постанови та укази, прийняті у цей період. Так, у травні 1969 р. прийнято постанову ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про заходи подальшого розвитку туризму та екскурсій у країні» [2, с. 85]. Уперше перед радянськими, господарськими і профспілковими організаціями були поставлені завдання планомірного розвитку матеріально-технічної бази та перетворення туризму на велику галузь народного господарства країни. Активізувалася участь у цій роботі різних міністерств і відомств. Усі наступні роки були періодом бурхливого розвитку туризму, підвищення рівня організаторської діяльності туристично-екскурсійних установ, якості обслуговування населення. Розвиток масового туристично-екскурсійного руху в Україні у 1970–1980-х рр. зумовлювався комплексом соціально-економічних, культурно-освітніх, природно-географічних та інших чинників. «Хрущовська відлига» створила передумови для певного піднесення соціально-економічного рівня життя, зростання реальної заробітної плати. Це відбувалося на фоні штучно створюваної стабільності, цін на продукти харчування та предмети першої необхідності. Безперечно, все це стало однією із найважливіших передумов організації ефективного дозвілля населення, зокрема залучення до туристичного руху. Важливу роль у цьому відіграло зростання суспільних фондів споживання, а саме надання безоплатних і пільгових соціальних послуг: оплата путівок на туристично-екскурсійні маршрути, відпочинок у туристично-спортивних таборах, проведення самодіяльних походів тощо.

Від середини 1960-х рр. темпи розвитку туризму і екскурсій постійно зростали. Так, уже в 1966 році у походах і подорожах рідним краєм взяло участь понад 8 млн осіб; у самодіяльних туристичних екскурсіях і подорожах на туристичних потягах, теплоходах, автобусах і літаках Україною взяло участь понад 2 млн осіб [3, с. 1]. Так, зокрема Херсонське екскурсійне бюро надало послуги з усіх видів екскурсій понад 23 тис. осіб [3, с. 7]. Велику популярність мали гірськолижні туристичні маршрути Закарпаття і Прикарпаття. У 1967 році в Закарпатській області було 19 туристичних баз, їх філій і гірських туристичних притулків. Протягом 1966 року Ужгородське бюро надало послуги 60 тис. осіб [3, с. 12]. Від початку 1970-х рр. дедалі більшої популярності набирали грибні екскурсії. Такі маршрути розроблялися, зокрема, у Тернопільському екскурсійному бюро [5, арк. 38]. Постійно збільшувалася кількість осіб, зацікавлених у водних екскурсіях. Так, у 1980 році водними маршрутами подорожувало понад 48 тис. туристів [6, арк. 3].

Комплексні заходи щодо подальшого розвитку туризму визначила прийнята у жовтні 1980 року постанова ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про подальший розвиток і вдосконалення туристсько-

екскурсійної справи в країні» [1, с. 495–500]. У документі було представлено широку програму заходів, що забезпечували значне збільшення обсягу і підвищення якості обслуговування, удосконалення видів, форм наданих послуг, розширення мережі туристично-екскурсійних установ. У 1981–1985рр. постійно нарощувалися обсяги туристично-екскурсійного обслуговування населення по лінії Центральної ради по туризму та екскурсіях (ЦРТЕ). У 1985 р. було надано послуги 37 млн туристів і 200 млн екскурсантів на суму понад 8 млрд крб [2, с. 91]. У 1985 р. система Центральної ради з туризму та екскурсій мала у своєму підпорядкуванні 965 туристичних об'єктів, здатних прийняти одночасно майже 400 тис. відпочивальників. Упродовж 15 років (1970–1985рр.) екскурсійне обслуговування зросло у 7 разів: від 6,2 до 43,5 млн осіб. Збільшилася за цей період і кількість екскурсійних організацій – із 44 до 144 [2, с. 93]. Екскурсійний туризм був могутньою ідейно-виховною зброєю у руках тоталітарної держави. Можна цілком упевнено стверджувати, що у системі ЦРТЕ у цей час було створено одну із найсильніших у світі екскурсійних шкіл. Багатіючи екскурсійний матеріал, який охоплював до 17 тис. тем, розгалужена мережа екскурсійних бюро, де працювало близько 40 тис. екскурсодів – унікальних майстрів своєї справи. Було розроблено вітчизняну теорію та методика екскурсійної справи, накопичено великий практичний досвід. Так, тільки в УРСР у 80-ті роки ХХ ст. працювали 154 екскурсійних бюро; екскурсії охоплювали близько 3 тис. тем і в них брали участь близько 50 млн осіб щороку. Щоденно в Україні екскурсіями було охоплено в середньому 110 тис. осіб [2, с. 96]. Щорічне перевиконання планових завдань із розвитку туризму в Україні, активна екскурсійна робота свідчили не лише про стійку тенденцію зростання інтересу населення Української РСР до раціональної організації свого вільного часу, а й про можливості туризму.

Так, за 1981–1985 рр. понад планові завдання було надано послуги більш як 600 тис. туристів і 6 млн екскурсантів тільки за рахунок того, що бюро подорожей і екскурсій республіки більше уваги приділяло організації подорожей місцями революційної, бойової і трудової слави радянського народу, місцевими маршрутами, на орендованих базах Чорного й Азовського морів, у Закарпаття й Прикарпаття. Вживалися практичні заходи щодо посилення спільної координації, поліпшення трудової співдружності колективів бюро подорожей і екскурсій та суміжних організацій, підприємств – транспортних, громадського харчування, готельного господарства, музеїв тощо. Співпраця Української республіканської ради з туризму та екскурсій із різними зацікавленими міністерствами й відомствами сприяла зростанню доступності засобів туризму широким масам населення республіки. Однак туристична індустрія не змогла забезпечити всіх охочих відпочити на туристичних підприємствах і маршрутах. Тому ефективним засобом прояву масовості й доступності туризму був самодіяльний туристичний рух. Самодіяльний туризм об'єднував подорожі за маршрутами, що їх розробляли самі туристи або пропонували їм туристичні клуби й секції. Він включав також різні змагання із пішого, водного, гірськолижного, авто-, мото-, вело- і спелеотуризму, альпінізму, експедиції, зльоти та збори, суспільно корисну та краєзнавчу роботу, походи вихідного дня, одно та багатоденні подорожі різної категорії складності тощо. Як показав аналіз, що його здійснили Центральна рада з туризму та екскурсій і Інститут підвищення кваліфікації працівників туристично-екскурсійних організацій, у 80 роки робота із розвитку самодіяльного туризму проводили 96 тис. туристичних секцій і клубів туристів, колективів фізкультури, підприємств, установ і навчальних закладів, 927 міських, районних туристичних клубів рад із туризму та екскурсій. Для туристів працювало понад 23 тис. пунктів прокату туристичного інвентарю і спорядження, було розроблено понад 20 тис. маршрутів походів рідним краєм, 1200 класифікованих категорійних маршрутів, описано 1400 гірських перевалів [2, с. 95]. Розвиток соціальної бази самодіяльного туризму давав можливість щороку збільшувати кількість учасників, які постійно займалися туризмом, а також учасників походів вихідного дня і багатоденних походів.

Тож, розвиток туристично-екскурсійної справи розширював культурний світогляд, адже ознайомлення з історичною спадщиною, природними багатствами та матеріальними надбаннями рідного краю мало величезне пізнавальне значення. Крім того, покращення інфраструктури, матеріально-технічної бази дало змогу розширити мережу туристичних баз, екскурсійних бюро, збільшити кількість туристичних маршрутів, що зрештою пожвавило активний відпочинок населення республіки. Однак, незважаючи на чималі досягнення радянської влади, у туристичній сфері все ж залишалися проблеми і недоліки, які потребували розв'язання.

Міцну позицію зайняли центри краєзнавчо-екскурсійної роботи. Краєзнавчо-екскурсійна справа запроваджувалася у навчальних закладах.

Тож, у 20-х роках ХХ ст. було покладено початок формуванню краєзнавчо-екскурсійної справи в Україні з її організаційною структурою системного управління, першими паростками різнобічної інфраструктури. Це стало можливим тому, що розвиток екскурсій підтримували, хоч і з різних мотивацій, дві могутні суспільні сили – державні органи і науково-культурна громадськість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник / Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. – К.: Альтерпрес, 2007. – 464 с.
2. Емельянов Б.В. Основы экскурсоведения: учебное пособие / Емельянов Б.В. – М.: ЦРИБ Турист, 1985. – 110 с.
3. Емельянов Б.В. Экскурсоведение: учебник / Емельянов Б.В. – М.: Советский спорт, 2003. – 216 с.

4. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / В. К. Федорченко, Т. А. Дворова. – К. : Вища шк., 2002. – 195 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5079, оп. 1, спр. 484, 37 арк.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5079, оп. 1, спр. 485, 45 арк.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5079, оп. 1, спр. 830, 50 арк.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5079, оп. 1, спр. 1428, 38 арк.

Семенюк Д.

Науковий керівник – к.г.н. Пушкар Б. Т.

РЕКРЕАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Туризм, як вид економічної діяльності, посідає особливе місце в економіці Чернівецької області. Маючи вигідне геополітичне розташування, область володіє значним рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, культурною спадщиною, туристичною індустрією, яка розвивається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш системно проблеми розвитку туризму розглядаються в економіко-географічному аспекті, який передбачає дослідження поняття, структури, особливостей, територіальної локалізації туристичних ресурсів (М.В. Багров, Ю.А. Веденій, О.В. Гідбут, М.Г. Ігнатенко, В.С. Преображенський, В.П. Руденко, І.Т. Твердохлебов); особливостей розвитку територіально-рекреаційних систем (комплексів) (М.І. Долішній, В. К. Євдокименко, Л.М. Корецький, І.В. Смаль, Н.Ю. Недашківська, М.С. Нудельман, М.Ф. Пістун, Д.М. Стеченко, О.І. Шаблій); туристичної місткості та природно-туристичного потенціалу території (М.І. Долішній, М.Г. Ігнатенко, В.П. Руденко, М.П. Крачило, С.А. Генсірук, М.С. Нижник, Ю.М. Лобанов, І.Д. Родічкін, Є.А. Котлярів).

Загальним та специфічним питанням розвитку туризму та сфери рекреаційних послуг присвячені наукові доробки таких вітчизняних вчених та фахівців як: В. Безнюк, І. Гаврилишин, В. Герасименко, В. Кифяк, М. Крачило, О. Любіцева, Ю. Правдик, В. Федорченко, Л. Черник, Н. Чоренька, І. Школа, Л. Шульгіна та ін. Серед досліджень на цю тему, які здійснювались іноземними вченими, варто зазначити праці М. Біржакова, Я. Варшинської, А. Дуровича, І. Зоріна, В. Квартальнова, Ф. Котлера, Р. Павлусінські, А. Ягельського.

Метою роботи є розгляд та оцінка потенціалу природно-рекреаційної бази Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Чернівецька область знаходиться на південному заході України і розташована в трьох природно-географічних зонах: лісостеповій, передгірській і гірській.

В сучасних її межах територія області складає 8,1 тис.кв.м.(1,3 % території країни). До її складу входять 11 районів, 11 міст, у тому числі 2 міста обласного підпорядкування, 8 селищ міського типу та 397 сільських населених пунктів.

Буковина край унікальний, у якому поєднанні історична доля Північної Буковини та частини Бессарабії, що знайшло своє відображення в архітектурній спадщині, культурних традиціях краю.

Одним із стратегічних напрямків розвитку області є пріоритетне освоєння його рекреаційного потенціалу для підтвердження обґрунтованості такого вибору можна навести наступні основні аргументи:

- наявність природно-ресурсної бази;
- вигідне географічне положення, Чернівецька область розташована в центрі Європи, через неї проходять різноманітні зв'язки, а щільна мережа транспортних шляхів є сприятливим фактором залучення контингенту відпочиваючих з багатьох країн світу;
- фактор територіальної забезпеченості суспільних потреб в рекреаційних послугах;
- в Україні є 3 регіони, умови яких дозволяють задовільнити потреби в рекреаційних послугах. Це Кримський, Причорноморський та Карпатський. На фоні переважання перших двох і зростаючому попиті Карпатська Буковина виступає однією з території, яка може реалізувати незадоволений попит населення на оздоровлення та відпочинок.

Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал області в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є достатньо вагомою передумовою розвитку системи санаторно-курортного лікування, туризму та відпочинку, орієнтованої як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземних туристів.

Природний потенціал рекреації органічно доповнюється арсеналом пам'яток історії, культури та архітектури.

Чернівецька область – одна з небагатьох в Україні, яка має багату архітектурно-містобудівну спадщину, різноманітну в етнічному, історичному, стилістичному, типологічному аспектах. Тут поєднуються живописні гірські ландшафти та мальовничі ліси передгір'я, численні річки й джерела лікувальних мінеральних вод, заврожує краса лісів і гірських лук, багатих на мисливську фауну, гриби та ягоди. Не можуть не причарувати зразки архітектури, традиційного народного будівництва й ужиткового мистецтва – живі носії своєрідності буковинського фольклору. Про це яскраво свідчить і присутність на теренах області 314 об'єктів різних категорій